

S

samizdat:

z ruštiny *sam* = sám; *izdáťelstvo* = nakladatelství tištěná a psaná díla (zejm. knihy a periodika, ale i letáky aj.) rozšířovaná (či jen obíhající) v malém počtu exemplářů nezávisle na státní moci (neoficiální cestou) (⇒ *ideologie*) formou kopírování (ručního či strojového) s cílem zpřístupnit umělecké a společenské názory a ideje nereflektované a neuplatnitelné z různých důvodů (zejm. politických) v běžné (úředně registrované) distribuci. (⇒ *komunikace masová*) V nejširším slova smyslu lze pod pojmem **s.** chápát ilegální média.

V širším pojetí pak i díla v jiném → *kódu*, než je přirozený jazyk (hudba, díla pořízená filmovou nebo televizní technologií, odznaky apod.).

Pojem zavedl na poč. padesátých let 20. stol. ruský spisovatel Nikolaj Glazkov, když do rozmnožení svých → *cenzurovou* zakázaných básní vpisoval *Samsebjajzdat* – v parodii tradičních názvů nakladatelství (např. *Politizdat* nebo *Jurizdat*).

Výraz **s.** pojmenovává nelegální nakladatelskou aktivitu, proces publikace, distributorskou síť i výsledný produkt. Z pojmu vycházela odvozená pojmenování „radizdat“ (nahrávky rozhlasového vysílání ze zahraničí na kazety), „magnitizdat“ (živé nahrávání na magnetofonovém pásku), „tamizdat“ (exilové publikace pašované do země) a „kolizdat“ (uveřejnění většího množství materiálů najednou).

S. existoval v komunistických režimech SSSR, ČSSR, PLR, MLR a NDR, kde řízení (a kontrola) kultury a médií již v prvních letech vlády komunistů znemožnilo stovkám autorů publikovat, nebo je přinutilo na snahu o legální zveřejnění svých děl rezignovat. Po smrti Josipa Vissarionoviče Stalina začaly jejich práce kolovat jako nelegálně množená a šířená literatura, často orientovaná na kritiku komunistického systému. V průběhu jednoho desetiletí se **s.** stal → *komunikačním kanálem* značného společenského dosahu. Moc chápala **s.** jako nepřátelský a jeho autoři byli předmětem represí. Procesy se spisovateli (např. proti Josifu Brodskému r. 1964, Andreji Siňavskému a Julii Danielovi r. 1966 či r. 1973 proti Pjotru Jakirovi a Viktoru Krasinovi) způsobily, že poč. samizdatové kultury se prolnuly s obranou občanských práv a **s.** se stal z kulturního i sociálního a politickým fenoménem. Literární texty kolující v **s.** provázely články protestu (opisy obhajob před soudem, projevy solidarity atd.). **S.** představoval komunikační kanál, který mimo dosah cenzorských aktivit režimu silně ovlivnil kulturní, sociální a politický život zemí východního bloku od šedesátých let 20. stol. do nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova, perestrojky a nové politiky glasnosti, kdy se pozvolna vytratil (v Československu přetrval až do r. 1989). **S.** hrál významnou úlohu jako výraz občanského odporu. Představoval nezávislý komunikační prostor mimo působnost totalitní moci, obcházel monopol obsazeného veřejného prostoru. (⇒ *sféra veřejná; veřejnost*) Základem společenské aktivity **s.** byl požadavek dodržování lidských a občanských práv (např. sov. *Kronika současných událostí* či *Informace Charthy* 77).

Velmi obecně lze tvrdit, že samizdatové tiskoviny kolovaly v počtu průměrně kolem 10 kopií (jejich počet se ovšem neodhadnutelně zvyšoval dalšími opisy). Kolovaly romány i povídky, svazky i jednotlivé básně, umělecké eseje i vědecká pojednání, otevřené dopisy, letáky a sbírky podpisů, protokoly soudních procesů, modlitební knížky a kázání, kroniky, bulletiny a → časopisy ve formě rukou psaných poznámek, strojopisných průklepů, ofotografovaných, karbonových, cyklostylových rozmnoženin či tisků, sešitů i knih, vázaných i nevázaných, signovaných i nesignovaných, sestavených „po domácku“ i v ilegálních nakladatelstvích (např. polská *Nowa* a maďarské *AB*) v nákladu od jednoho do několika set výtisků. Jako samizdatové je třeba zmínit i vlastním nákladem množené kopie režimem netolerované hudby (již zmíněný tzv. magnitizdat); např. v SSSR Vladimíra Vysockého, v NDR Wolfa Biermannova, v PLR Jana Kaczmarského nebo v ČSSR Jaroslava Hutky či Vlasty Třešňáka.

Normalizace po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa v r. 1968 podnítila rozvoj československého s. Edice *Petlice* (Ludvík Vaculík) se orientovala na hlavní proud literatury z dob přechodného uvolnění poměrů. Edice *Expedice* (Václav Havel a Jan Lopatka) sledovala více eseistiku, *Prameny* (Jiří a Broně Müllerovi) pak překladovou literaturu. Dále nutno připomenout *Kwart* (Jan Vladislav) a periodika *Kritický Sborník* (Jan Lopatka a Karel Palek), *Střední Evropa* (Rudolf Kučera), *Výběr* (Alena Hromádková), *Vokno* nebo *Revolver revue* aj. Samizdatová literatura vycházela v exilových nakladatelstvích (torontské '68 *Publishers*, kolínské *Index* a londýnské *Rozmluvy*).

→ cenzura; ideologie; komunikace masová; média tištěná; média s vysílaným signálem [kon]

SOUVISEJÍCÍ LITERATURA

Derek, J. (2003). *Censorship. A World Encyclopedia*. Chicago: Fitzroy Deaborn Publishers.

Eichwede, W. (2000). *Samizdat. Alternative Kultur in Zentral- und Osteuropa: Die 60er bis 80er Jahre*. Forschungstelle Osteuropa: Brémy.

Formanová, L. (1990). *Exilová periodika*. Praha: Ježek, Libri prohibiti.

Gruntorád, J. (1995). *Katalog knih českého exilu 1948–1994*. Praha: Primus.

Kol. autorů (1991). *Slovník zakázaných autorů 1948–1980*. SPN: Praha 1991.

Skilling, H. G. (1989). *Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe*. Hounds Mills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press.

sdělení mediované

sdělení přenášené od → komunikátora k → adresátori prostřednictvím →média (technického zařízení či materiálního nosiče). Od nemediovaného sdělení (přenášeného v bezprostředním styku, bez materiálního prostředníka, např. při interpersonální komunikaci nebo pomocí jakéhokoli prezenčního kódu) (⇒ kód) se odlišuje menší mírou adresnosti, omezenou (a většinou opožděnou) zpětnou vazbou a možností šumu pramenícího z povahy → komunikačního kanálu. (⇒ informace, teorie informace; model komunikace lineární)

Mediaci je proces zprostředkování médiem (informací, myšlenek, → obrazů atd.); poukazuje na rozdíl mezi trvalým a okamžitým. Význam mediované → komunikace zahrnuje čtyři druhy mediace: a) zprostředkování; b) rozdíl mezi realitou a jejím obrazem (nebo reprezentací